

1 Samenvattend overzicht van de tekst

Ps. 139 is een vreugde voor het hart. De auteur van de bijdrage las ooit een commentaar van Paul Tillich op deze psalm die hij hier als leidraad gebruikt. De psalm blijkt dan niet alleen een zorgeloos genieten van een vertrouwvolle, liefderijke God te verwoorden. De auteur leest er het angstig wegvluchten in voor zoiets onvoorstelbaars als de oneindige barmhartigheid en vergevingsgezindheid van God waaraan hij zich uiteindelijk toch zal overgeven. Het vraagt heel wat moed zich te laten kennen en zich toe te vertrouwen aan iemand die alles van ons weet. Niet vluchten dus, maar durven geloven in Gods liefde. In wat volgt wordt elk van de zes strofen uit de vertaling Oosterhuis- van der Plas toegeelicht.

- strofe 1: De volkomen rust van het door en door door God gekend zijn. Tevens stilte voor de storm?. *Laat nu strofe 1 rustig hardop voorlezen.*

- strofe 2: Vluchten kan niet meer; aan U kan ik niet ontkomen: Gij ziet mij overal. Hoe zou ik voor U niet beven!

Vluchten naar boven kan ik niet en de werkelijkheid idealiserend achter mij laten. Vluchten naar beneden evenmin: er niet meer willen zijn omdat door mijn toedoen heel wat misloopt.

Vluchten van oost naar west ook niet: het is het vluchten in werk en activiteit, in het verleden (dat zoveel beter was!) of in de toekomst (die er nog niet is).

Laat nu strofe 2 rustig hardop voorlezen.

- strofe 3: Vluchten in verwondering en meditatie: de verwondering om het raadsel van mijn ontstaan in de moederschoot... intussen word ik niet meer bij mijn beperkte en gebroken bestaan geconfronteerd.

Laat nu strofe 3 rustig hardop voorlezen.

- strofe 4: Eigenlijk weet ik nog niets van U. Al de overpeinzingen brachten mij tot het besef dat ik nog niets van U weet... *Laat nu strofe 4 rustig hardop voorlezen.*

- strofe 5: Een plotse uitbarsting van woede om het besef dat de slechteriken en moordenaars zich tegen God keren, hem haten. Waarom zou ik hen dan niet haten, ik die in bewondering sta voor uw grootheid? Dit is de venijnigste manier om God te ontvluchten: gewoon naast hem gaan staan en menen dat wie hem haat, ook mij haat en omgekeerd. Mijn kwaadheid en haat zijn door Hem dan ook 100 % goedgekeurd! Deze strofe schrappen uit de psalm kan betekenen dat de grootste zonde waartoe religie aanleiding kan geven (nl. religieus fanatisme en geweld goedpraten vanuit het besef 'Gott mit uns') kritiekloos aanvaard wordt. Denk aan de kruistochten en brandstapels voor kettlers of in kwesties als abortus of euthanasie de eigen opvatting vanuit God goedkeurend toedekken.

Laat nu strofe 5 rustig hardop voorlezen.

- strofe 6 Vluchten hoeft niet meer. Alsof de psalmist geschrokken is van zichzelf vervalt hij in een complete rust: hij zwijgt en bidt: "Peil nu maar mijn hart en ken mij, God..."

Laat nu strofe 6 rustig hardop voorlezen.

2 Methodische bedenkingen vooraf en suggesties

Reeds in 2007 nr. 1 kwam ps. 139 als gespreksthema aan bod in het toenmalig ledenblad '*Gulden Parel*'. De tekst was van de hand van Sylvester Lamberigts. Waarom dan nu hetzelfde onderwerp opnieuw? Wellicht omdat deze tekst zo vaak in begrafenisliturgie als lezing voorkomt. Of misschien gewoon... omdat we wel eens iets durven vergeten?

Lamberigts heeft psalm 139 helemaal gelezen vanuit de moeilijke en wat uit de toon vallende verzen 19-22 als het gebed van iemand die ten onrechte beschuldigd wordt en zich helemaal op God beroept om in Hem zijn vertrouwen te vinden.

Jan Vanden Berghe die de tekst van deze commentaar schreef, inspireert zich op een interpretatie van Paul Tillich. In Wikipedia lees ik over Tillich: "Paul Johannes Tillich (Polen, 1886 – Chicago, 1965) was een Duits-Amerikaans luthers predikant en hoogleraar theologie en filosofie. Tillich behoorde tot de beweging van religieus socialisten en verliet in 1933 Duitsland nadat hij als eerste niet-Joodse wetenschapper een beroepsverbod kreeg van de nazi's. In zijn theologie probeerde hij een middenweg te vinden tussen de traditionele orthodoxie (= juiste leer) en de vrijzinnige theologie. Tillich geldt als een van de belangrijkste theologen van de twintigste eeuw.

Het is dus een interessante interpretatie van Paul Tillich, overgenomen door Jan VdB, die hier nu voor ligt. We laten er ons door inspireren en aanspreken, ook voor de thematieken die in de bespreking wordt voorzien.

De volgende verduidelijking die Jan erbij gaf kan ons daarbij behulpzaam zijn: Mijn tekst, zo schrijft Jan VdB, beweegt zich niet op het niveau van de exegeese als zuivere wetenschap. Psalm 139 wordt gelezen door een bepaalde bril (die verantwoordbaar is) en tot nadenken wil stemmen:

"Waarin herken ik me?"

- in de zorgeloze die zich als een baby veilig en geborgen voelt in de armen van zijn moeder?
- in de bewonderend mediterende bij het mysterie van de schepping (inclusief het eigen bestaan)?
- in de angstige, die zich maar moeilijk durft toevertrouwen aan God en diens barmhartigheid?
- in de zelfzekere (van strofe 5, verzen 19-22) - die dus geen barmhartigheid nodig heeft?
- in de gewelddadige (dezelfde verzen) die zijn geweld verantwoord vindt omdat hij aan de kant van God staat?
- in de deemoedige, die zich ondanks alles 'toevertrouwt aan God en zijn barmhartigheid (verzen 23-24)?

En nog een andere vraag naar herkenning, **over manieren van vluchten**:

- vluchten in een manier van spreken die het niet over de werkelijkheid heeft, maar over 'het ideaal' (het gezin, het koppel, de kerk, het celibaat, etc.)
- vluchten door te verlangen om er niet meer te zijn, niet meer 'tot last' te zijn?
- vluchten in het altijd maar bezig zijn, tot en met krant, radio en tv - geen tijd voor stilte, meditatie en confrontatie met God en jezelf?
- vluchten voor de confrontatie met God - door er vanuit te gaan dat je aan de kant van God staat ("Gott mit uns")?

6 Suggesties voor een gebedsmoment

* *Wie over de CD kan beschikken geciteerd onder nr. 5 kan deze best als gebedsmoment nemen. De tekst ervan kan je afdrukken (zie bijlage 2). 20'*

* *Of je kan gewoon volgen wat ik hier suggereer. Voorzie een stukje rustige orgel- of citermuziek als achtergrond. Houd het geheel bezinnend.*

1 Lees tegen de achtergrond van heel rustige muziek psalm 139

In de vertaling van Oosterhuis - van der Plas: zie de tekst in **Adem-tocht**, p. 22. *Als je die tekst als start voor de bijeenkomst hebt gelezen*, neem dan bij voorkeur de verkorte versie ervan die je hierboven onder **nr. 3** vindt.
Nadien geruime stilte.

2 Zing daarna tot slot het lied van Jan van opbergen *Jij die mij kent*

*(te zingen op de melodie van Z.J. 512 'Eert God die onze Vader is'):
De laatste zin van elke strofe is een kort **gebed**.*

1 Jij die mij kent, jij die mij hoort en weet wat in mij leeft,
Jij weet hoeveel aan goedheid kracht mijn angst verborgen heeft,
doorbreek mijn waan, mijn zelfverweer, mijn opgebouwde schijn.
Breng aan het licht bij iedereen de mens die ik moet zijn.

2 Jij die mij wenkt en aanziet smeekt in mensen zonder tal,
Jij die in elke vreemde hoopt dat ik hem kennen zal,
doorbreek mijn kleur, mijn eigen soort, mijn eigen stad en land.
Dat ik nog ooit de ander zie van zijn verborgen kant.

3 Jij die mij zegt met brood en wijn wie mensen kunnen zijn,
Jij die mij leert hoe mensen voor elkaar te winnen zijn,
doorbreek mijn angst voor zelfverlies, mijn zorg voor eigen brood.
Dat ik nog ooit durf op te staan uit zelfbehoud, mijn dood.

Aan- en opmerkingen graag aan guido.debonnet@skynet.be

Deze toelichting verklaart de keuze voor de vragen 'ter overweging'.

De gespreksleider/ster kan het best deze beurt voorbereiden door de nodige tijd te nemen om voor zichzelf de hele gespreksbijlage aandachtig door te nemen en tot het hart te laten spreken. Deze beurt heeft een sterk bezinnend karakter dat de basis vormt voor de gespreksvragen die duidelijk de band met het leven proberen te leggen. Het is helemaal geen gemakkelijke interpretatie van ps. 139! Start bij voorkeur met de 'samenvatting' onder nr. 1 en lees telkens bij elke strofe een stuk van de tekst van Ps. 139 in de vertaling van Huub Oosterhuis en Michel van der Plas die afgedrukt staat in Adem-tocht op p. 22. Iedereen kan meevolgen.

3 Psalm 139 NOOIT ONTGA IK U

Uit Hans Bouma, *In de schaduw van de psalmen*, Kok, 1990-2002, p.145

God die mij uitvond,
toegewijd tekende
in de schoot van mijn moeder,

onontkoombaar uw hand.

als geen ander
zijt Gij op de hoogte van mij,

Wikkel ik mij in duisternis,
licht overstelpt mij.

feilloos peilt Gij
de diepten van mijn ziel.

Wu tegenstanders -
o ik gruw van hen.
Haat roepen zij op.

Gij die mijn woorden voorziet,
mij herkent aan mijn voetstap,
hoe woon ik in uw aandacht.

Maar ik, God wie ben ik?
Onderzoek mij, keur mij.

Nooit ontga ik U.
Duik ik weg in het heeal,
los ik op in de oceaan,

Als mijn weg
maar geen heilloze weg is.

4 Mijn ziel voelt zich uitermate

Uit Kees Waaijman, *Mystiek in de psalmen*, Carmelitana, 2004, p. 27-31

Psalm 139 vertelt biddend hoe Wezer (= de naam die Waaijman voor God gebruikt) de mens doorgrondt: hem aanvoelt en meevoelt met al zijn bewegingen, waar hij ook gaat of staat (v.1-12). Maar ook wanneer hij teruggaat in de tijd, naar het allereerste begin van zijn leven, ook dan is er die onmiddellijkheid van de vormende hand.

Ja, Jij wierf mijn nieren,
weefde in mijn moeders buik mij.

Ik erken Jou, omdat ik schroomlijk uitgezonderd ben,
zonderlijk zijn jouw maakfels,
mijn ziel voelt het uitermate.
Mijn kloekheid was Jou niet verhuld,
toen ik gemaakt werd in het verborgene,
in het onderland geborduurd.
Jouw ogen zagen mijn kluwen,
in jouw vertelling waren alle geschreven,
de dagen gevormd,
vóór één ervan was (v.13-16).

In dit zeer oude psalmfragment¹⁰ wordt verteld hoe Wezer vanaf het allereerste begin 'de dagen vormde, vóór één ervan was'. Ik was reeds bij Hem, vóór ik werd geboren. Zo scheppend keken zijn ogen naar het 'kluwentje' dat ik nog was. Reeds kwam ik in zijn verhaal voor. Reeds had Hij mijn nieren, de plaats van de diepste gevoelens en van het bewustzijn, verzameld. Reeds was Hij bezig mij te weven en te borduren, in het diepste geheim, in het diepste van de aarde, in de schoot van mijn moeder.

Midden in deze biddende vertelling staan dan die woorden, die voortkomen uit de 'nieren', en in de eigenlijke zin het mystieke bewustzijn vertolken: 'Ik erken Jou, omdat ik schroomlijk uitgezonderd ben, zonderlijk zijn jouw maakfels, mijn ziel voelt het uitermate.' Die laatste woorden, daar gaat het om: 'Mijn ziel voelt het uitermate.' De ziel beseft met ontzag onmiddellijk te leven in de vormende hand van Wezer. De ziel voelt ontzaglijk uitgezonderd te zijn uit het niets door Gods scheppende blik en zijn te voorschijn vormende handen. Zij voelt met haar zijn zélf zonderlijk uitgezonderd te zijn uit het niets.

Dit voelen is 'uitermate': het is zo indringend dat we het niet kunnen vatten. Het gaat ons bevattingsvermogen te buiten, letterlijk: buiten iedere maat, uitermate. Dat had de psalmist reeds eerder gezegd, aan het einde van de inleidende strofe.

Achter en vóór benauw Jij mij,
Jij brengt jouw palm op mij,
te uitzonderlijk is mij dit voelen,
te steil, ik kan het niet aan (v.5-6).

De psalmist 'voelt' zich van alle kanten 'omvademd' (v.3) door goddelijke presentie: 'Achter en vóór benauw Jij mij, Jij brengt jouw palm op mij.' We weten inmiddels dat deze alles doordringende scheppingsliefde ons overall (v.7-12) en ons leven lang (v.13-16) begeleidt. Maar zo intiem is deze scheppingsliefde met ons leven zélf verweven, dat we het niet waarnemen - we zijn het! We voelen het met ons zijn, maar 'te uitzonderlijk is mij dit voelen, te steil, ik kan het niet aan'. Ik voel het met mijn leven zelf, maar geen van mijn vermogens (zintuigen, verstand, wil, geheugen) kan dit vatten, het is geen 'dit', het is geen 'object', het is ons leven zelf, de voortdurende overgang van niet-zijn naar zijn, onze schepping nú. We kunnen er hoogstens van schrikken: 'Ja, ik ben ontzaglijk uitgezonderd, zonderlijk zijn jouw maakfels, mijn ziel voelt het uitermate' (v.14). Mijn ziel voelt de ontvangenis van haar zijn in schroom, huiverend, in ontzag, schrikkend.

Omdat wij dit niet kunnen objectiveren, is het een onbereikbaar weten (te steil). Het is dichterbij ons dan ons eigenste dichtste bij-ste. Ik kan het niet aan, omdat het helemaal geen kunnen is, maar ontvangenis. Herinneren we ons het woord van Meister Eckhart: 'Ik heb een kracht in mijn ziel, die geheel en al ontvankelijk is voor God. Ik ben er zo zeker van als ik leef, dat niets mij zo nabij is als God. Mijn ziel hangt eraan, dat God mij nabij en tegenwoordig is. Hij is dat ook voor een steen en een stuk hout, alleen weten die er niets van.'¹¹ Dat is het punt: die weten er niets van. Psalm 139 getuigt ervan het te 'weten', het te 'voelen' - huiverend, bevreemd, zonder het te vatten, zonder het aan te kunnen. Want het voltrekt zich aan de ziel van ons leven zelf. Het voelen van Gods intieme nabijheid in ons leven zelf is een kostbaar iets, al is het ons te veel en te sterk. Het is een besef, waarin wij, na al onze overpeiningen en al onze bezinningen, ten slotte ontwaken: Jij bent blijvend bij mij, ik ben blijvend bij Jou.

En mij, wat kostbaar is mij jouw gezelschap,
Machtige, hoe sterk alles bij elkaar.
Tel ik het op, meer dan het zand is het,
wakker word ik blijvend bij Jou (v.17-18).

Het lijkt alsof de schrik van mijn leven - 'Ik leef bij de gratie van God' - een ontwaken is, waarin ik plotseling besef hoe kostbaar Gods bewogenheid met mij is, hoe sterk mij dit aangrijpt, hoe onbegrijpelijk het is, maar ook, hoe onontkoombaar: 'Wakker word ik blijvend bij Jou.'

Dit ontwaken in het huiverend-bij-Jou voltrekt zich in het hart van het wederkerig 'voelen'. Dit drukt de psalmist fijnninnig uit. Wezer 'voelt' absoluut (v.1), Hij 'voelt mijn zitten en mijn staan' (v.2), Hij 'voelt' mijn spreken (v.3), Hij 'voelt' mijn hart, Hij 'voelt' mijn mijmeringen (v.23). Maar de mens voelt op zijn beurt deze alles doordringende scheppingsliefde: de ziel 'voelt' het uitermate (v.14), al is het een huiveringwekkend zonderling en niet te vatten 'voelen' (v.6). Het is een 'wakker worden' in het onbegrijpelijke besef 'blijvend bij Jou' te zijn (v.18). Dit ontwaken vatten wij niet. Hierop is een Arabisch spreekwoord van toepassing: 'De kaars verlicht de hele ruimte behalve haar eigen onderkant.'

Noten

10. De wording uit moeder aarde en de geboorte uit de lijfelijke moeder spelen hier nog door elkaar. Zie C. Westermann, Genesis 1-11 (BK 1/1), Neukirchen-Vluyn 1983³, 36, 50, 174, 278.

11. Meister Eckhart, 'Scitote, quia prope est regnum Dei', geciteerd in voetnoot 2.

5 CD bij psalm 139:

- *Meditatie bij psalm 139 'Gij peilt mijn hart', KRO – Mediapastoraat CD, ongeveer 20' (uitleenbaar o.m. in Bibdoc De Bron, Harelbeke). De tekst van deze meditatie vind je als **bijlage 2** om eventueel te gebruiken.*
- *Voor wie meer wil weten over Paul Tillich: <http://www.paultillich.nl/>.*